

Hortobágy-halastavi tanösvény

Hortobágyi Nemzeti Park

Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság

2024.

Debrecen

A Hortobágy-halastavi tanösvényt azzal a céllal alakítottuk ki, hogy végigjárva a látogatók megismerkedjenek a hortobágyi halastavak és nyílt vizű mocsarak madárvilágával és növényvilágával. Tekintve, hogy a terület Közép-Európa és egyben a Hortobágy egyik legfontosabb vízimadár élőhelye, az ide látogatók részletes képet kapnak a Kárpát-medence fészkelő és vonuló vízimadár közösségeiről. A tanösvényen emellett találkozni lehet Közép-Európa számos veszélyeztetett vízimadár fajával is.

A terület az év minden szakában tele van meglepetésekkel, még a szakemberek számára is. Márciustól május derekáig az átvonuló vadludak, récék, partimadarak, sirályok és énekesmadarak tömegeiben gyönyörködhetünk, melyek közül számos már április elejétől fészkelni kezd. Május közepétől augusztus derekáig elsősorban a költő, fiókákat nevelő és főként fiókákat vezető vízimadarakkal találkozhatunk. Augusztus végétől, szeptember elejétől a halastavak ismét megtelnek a vonuló madárrajok tömegeivel. Ennek a jelenségnek a fénypontja a daruvonulás, melynek egyik kiemelkedő helyszíne a Hortobágyi-halastavak.

A téli halastavak élővilága is különleges: a hóban vidranyomokat találhatunk, a tavak jegén rendszeresen láthatunk halakat zsákmányoló, néha récékre vadászó rétisasokat.

A fajismeret bővítése mellett a látogatók betekintést kapnak a halastavi gazdálkodás munkafolyamataiba, illetve a természetvédelmi célú élőhelykezelés egyes vonatkozásaiba is.

A tanösvény védett, Natura 2000 területen halad végig, útvonala kb. 10 km hosszúságú, amely 4-5 órás sétával bejárható. Az egyes jellemző pontokon táblák találhatók, amelyhez tartozó ismereteket jelen E-bookban olvashatja el. A szövegben zöld színnel és félkövér betűvel kiemelt fogalmak magyarázata az E-book végén található **Kislexikon**ban található. A félkövér és dőlt betűvel szedett *fajnevekre* kattintva további információkat találnak az élőlényekről a www.hnp.hu fajtárában.

Megközelíthetőség:

Közúton: A 33-as főúton a 67-es kilométer táblánál kell észak felé fordulni. Innen a tanösvény kezdete 2 kilométer, a Hortobágy-halastavi Kisvasút indítóállomásánál található.

Vasúton: A Debrecen-Füzesabony vonalon Hortobágy-Halastó településrészen leszállva. A tanösvény a Hortobágy-halastavi Kisvasút indítóállomástól indul.

A tanösvény kiindulópontját a Halászbárka fogadóközpont parkolójából az épület előtt elhaladva lehet elérni.

A Kisvasút jelenleg nem közlekedik felújítás miatt.

Szabályok és hasznos tanácsok:

- A Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság vagyonkezelésében lévő területekre a [Látogatási Szabályzat](#) előírásai érvényesek, amely elolvasható és letölthető a HNPI honlapjáról.
- A Hortobágy-halastavi tanösvény [belépőkártya](#) megváltása mellett látogatható, amely az alábbi helyeken vásárolható meg:
 - Hortobágyi Nemzeti Park Látogatóközpont;
 - Tourinform Hortobágy (a Hortobágyi Körszín épületében), Hortobágy
 - Kaparó csárda – 33-as főút nagyiváni elágazás;
 - interneten: hnp.jegy.hu.
- A tanösvény gyalogosan vagy kerékpárral látogatható, a közlekedés földúton történik.
- A tanösvény bejárható önállóan, vagy szakvezetés igényelhető a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóságtól (tel.: 06 52/589-000, e-mail: info@hnp.hu).
- Az önálló bejárást segítik az alábbiakban közölt információk (a tanösvény vezetőfüzetének) letöltése vagy kinyomtatása és a tanösvényen elhelyezett információs és interaktív táblák. Az útvonalon való tájékozódást az állomások, az e-bookban található térkép és a GPS koordináták segítik.
- A túrázáshoz időjárásnak megfelelő ruházat szükséges. Tavasszal előfordulhatnak tocsogók, vizes szakaszok az útvonalon, ezért fontos a megfelelő lábbeli megválasztása. Mivel nyáron akár plusz 40°C-ra is felmelegedhet a levegő, ezért mindig szükséges elegendő folyadékról gondoskodni.
- A tanösvény területén a Kisvasút indítóállomáson kiépített WC és mosdó, a végállomásnál csak WC található.
- A puszta csendjét őrizzük meg, ne zajongjunk, járjunk minél csendesebben, semmit ne gyűjtsünk és semmit ne vigyünk el a területről! Minden szemetet vigyünk haza!

A tanösvény bejárása:

A Hortobágy-halastavi Kisvasút indítóállomásától indulva végig a főgáton haladva jobb és bal oldalon találhatóak az állomások. Nincsenek rajta nehéz szakaszok, bármely kiránduló teljesíteni tudja.

Úthossz: Rövid túra: az indítóállomástól a Konrad Lorenz állomásig oda-vissza: 3,6 km

Közepes túra: az indítóállomástól a IV. tó kilátóig oda-vissza: 5,4 km

Hosszú túra: az indítóállomástól a Festetics Antal megállóig oda-vissza: 10 km

Állomások:

1. **Filagória:** Hortobágyi-halastavak története
(N47°36'19'' E021°04'11'')
2. **Hortobágyi Vonuláskutató Állomás**
(N47°36'29'' E021°04'16'')
3. **Bivalyos-tó**
(N47°36'33'' E021°04'17'')
4. **Lucas Hoffman megálló – Függőcinege torony**
(N47°36'48'' E021°04'20'')
5. **Konrad Lorenz megálló - Tündérfátyol torony**
(N47°37'16'' E021°04'33'')
6. **IV. tó kilátópont**
(N47°37'55'' E021°04'53'')
7. **Fattyúszerkő torony**
(N47°38'20'' E021°05'05'')
8. **Kendermagos réce torony**
(N47°38'32'' E021°05'10'')
9. **Festetics Antal megálló - Kondás Nagytorony**
(N47°38'51'' E021°05'18'')

A Halastavak területén elérhető további megfigyelőtornyok:

10. **Rétisas torony** (N47°38'20'' E021°06'01'')
11. **Kondás keleti torony** (N47°39'21'' E021°06'41'')
12. **Fűzfás torony** (N47°38'02'' E021°05'35'')
13. **VII-es keleti torony** (N47°37'45'' E021°06'08'')
14. **Vidra torony** (N47°37'27'' E021°05'58'')
15. **Mocsári teknős torony** (N47°37'04'' E021°05'22'')
16. **Nyári lúd torony** (N47°36'20'' E021°05'05'')

1. HORTOBÁGYI-HALASTAVAK TÖRTÉNETE (N47°36'19'' E021°04'11'')

A tanösvény kiindulópontja a Hortobágy-Halastó településen a kövesút végén található kisvasút indítóállomás (N47°36'19'' E021°04'11'').

Az indítóállomás melletti fedett filagóriában fel tudnak készülni a túrára és a kihelyezett információs táblákról számos érdekességet tudhatnak meg a területről és a halastavak élővilágáról.

Bevezetőül néhány gondolat Hortobágyi-halastavakról:

A Tiszának a XIX. században történt szabályozása után az Alföld tekintélyes részén, így a Hortobágyon is, a vizes élőhelyek a csapadékvízen kívüli természetes vízutánpótlásukat elvesztették. A folyószabályozásnak számos negatív következménye jelentkezett a mezőgazdaságban is, így egy újabb program keretében néhány évtizeddel később az Alföldön jelentős halastó-, rizstelep- és öntözött gyeprendszer kiépítését kezdték meg. Ekkor létesítettek halastavakat a Hortobágyon mintegy 5000 hektáron, melyek közül a Hortobágyi-halastó kialakítása már az első világháborúban megkezdődött, kb. 2000 hektáros területen. A tórendszer építése az 1970-es évek elején fejeződött be. A Hortobágyi-halastavat a Hortobágy legszikesebb, gazdálkodási szempontból legértéktelembb területén, az ún. Csúnya-földön alakították ki, körtöltéses módszerrel, azaz mélyebb fekvésű szikes laposokat gátakkal vették körbe. Jelenlegi ismereteink szerint ugyanakkor ezek a területek természetvédelmi szempontból a Hortobágy egyik legértékesebb területei közé tartozó szikes kopárok, szikes laposok voltak. A gátakat részben orosz hadifoglyokkal emeltették. A tórendszer eredetileg 17 medencéből állt, jelenleg – gátszakadások és egyes kisebb, elnádásodott tavak művelésből való kivonása révén – tíz medence üzemel. A tavak feltöltőcsatornáját, amely a Nyugati-főcsatornából ágazik ki, a halastavak kialakításával párhuzamosan építették meg.

A halastavak létrehozásával egyes szikes vízállások területe jelentősen csökkent, míg mások meg is szűntek, mint a Zoltán-fenék, Nagy-fenék, Matyó-fenék, Ludas-rét és Vince-fenék. A Tonnás-csatorna (halastavi lecsapoló-csatorna) megépítésével jelentősen romlott a Pap-ere és a Hosszú-fenék vízellátása, valamint a környező Mátápuszta vízháztartása is.

Később a Hortobágyi-halastavak a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság kezelésébe kerültek, és ettől az időszaktól kezdve számíthatjuk az **extenzív**, természetkímélő **halászat** kezdetét. Ezzel párhuzamosan alakította ki az Igazgatóság a Hortobágy-halastavi tanösvényt, majd 2006-ban a terület ökoturisztikai célú, bemutatását szolgáló kisvasutat adott át.

A Hortobágyi-halastavak teljes területe a Hortobágyi Nemzeti Park 1973-as megalakulása óta a nemzeti park területéhez tartozik. Emellett szerepel a nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek ún. **Ramsari jegyzékén, Fontos Madárélőhely (IBA terület)**, a Világörökség része, valamint európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű, ún. **Natura 2000-es terület**.

A filagória mellett található információs táblák segítségével részletesen megismerkedhetnek a látogatók a halastavak élővilágával. Megtekinthető a terület térképe, valamint betekintést nyerhetünk a legelőtavak kialakításának folyamatába. Információt szerezhetünk a tavak környékén előforduló ízeltlábúakról, valamint a tavakon gyakori récékről és szárcsákról. A kanalasgémről és a ritkaságnak számító batlárról a parkoló és a játszótér sarkánál található táblán (N47°36'20'' E021°04'10'') olvashatunk.

A tanösvény a két tó sor közötti főgáton folytatódik, ahol akár délelőtt, akár délután jó fényben láthatunk rá mindkét oldali vízfelületre. Az indítóállomást elhagyva néhány kisebb, úgynevezett **teleltető tavakból** álló rendszer mellett haladunk el.

2. HORTOBÁGYI VONULÁSKUTATÓ ÁLLOMÁS (N47°36'29'' E021°04'16'')

Miközben a gáton továbbhaladunk, külön érdemes figyelmet fordítani a fehér fűzeken (*Salix alba*), illetve a fekete bodza (*Sambucus nigra*) sűrű csoportjaiban mozgó énekesmadarakra. Bár a tavaszi időszak a sok éneklő, átvonuló madár miatt mozgalmasabbnak tűnik, ősszel talán még több fajt figyelhetünk meg, amelyek elsősorban a bodza terméseivel táplálkoznak. Mivel a Hortobágyon kevés a fa, a pusztákon átvonuló erdei énekesmadarak a folyók, csatornák, halastavak gátjait szegélyező fás, bokros területekre kényszerülnek, és ezért könnyebben megfigyelhetők. Ennélfogva több hegyvidéki, ritkább énekesmadárfaj is került már itt távcsővégre.

A gát jobb oldalán, a teleltető tavak szomszédságában található a Hortobágyi Vonuláskutató Állomás, ahol elsősorban énekesmadarak tudományos célú befogása történik a palló sorok mentén felállított **függőhálók** segítségével. A madarakat az azonosíthatóság érdekében egyedi gyűrűvel látják el a szakemberek. A madárgyűrűzés fortélyaiba avatnak be az állomás előtt kihelyezett interaktív táblák.

Az állomás elsősorban a tavaszi és őszi vonulási periódus során működik. Amennyiben látogatásunk idején üzemel, feltétlenül érdemes itt tölteni egy kis időt. Az itt folyó szakmai munka zavartalansága érdekében a palló sorokra bemenni szigorúan tilos.

3. BIVALYOS-TÓ (N47°36'33'' E021°04'17'')

Az állomást elhagyva a következő információs táblákat egy villanypásztorral bekerített sekélyvizes terület, az ún. Bivalyos-tó mellett láthatjuk. A táblákon a tóegység sokszínű élővilágát, többek között a bíbiceket, kékbegyét, mocsári teknőst ismerhetjük meg, valamint az interaktív táblán a házi bivalyról tudunk meg számos érdekességet.

A villanypásztorban magas feszültségű, de alacsony áramerősségű áram folyik, így érintése ugyan nem életveszélyes, de rendkívül kellemetlen. A 64 hektáros bekerített területen belül házi bivalyok legelik az egykori kisebb halastavak medrét, így abban nádtenger helyett most már mocsárrétet találunk, ami gémeknek és partimadaraknak nyújt fontos táplálkozóhelyet. Ennélfogva a tanösvénynek az indítóállomástól a Függlőcinege toronyig tartó szakasza április közepe és szeptember vége között kiváló lehetőséget nyújt a **nagy kócsag** (*Egretta alba*) és **kis**

kócsag (*Egretta garzetta*), **szürke gém** (*Ardea cinerea*), **vörös gém** (*Ardea purpurea*) és **üstökösgém** (*Ardeola ralloides*), illetve **bakcsó** (*Nycticorax nycticorax*) megpillantására, melyek mindegyike költ is a hortobágyi halastavakon. A bivalyok által legelt területen ezeken a fajokon kívül költési időben **bíbicet** (*Vanellus vanellus*) és **piroslábú cankót** (*Tringa totanus*) is megfigyelhetünk. Ugyancsak ezen az útszakaszon április közepe és június vége

között olyan nádi énekesmadárfajok is távcsővégre kerülhetnek, mint a foltos nádiposzáta (*Acrocephalus schoenobaenus*) vagy a kék színű begyén fehér foltot viselő, rigófélék közé tartozó **kékbegy** (*Luscinia svecica*).

A vizes élőhelyen megmaradt fákon lévő mesterséges fészkelőládákban vörös vércsék (*Falco tinnunculus*) és erdei fülesbaglyok (*Asio otus*) költenek.

A teleltető tavak körül nézelődve találkozhatunk az összes hortobágyi kétéltűfajjal: a zöld varangy (*Bufo viridis*) rendszeresen megfigyelhető a gátakon, a barna varangy (*Bufo bufo*) szórványos jelenlétéről inkább csak tavaszi nászidőszakban hallatott hangja alapján szerezhetünk tudomást. A mocsári béka (*Rana arvalis*) szintén lakója a halastavak sekélyebb

zónájának; a **vöröshasú unka** (*Bombina bombina*) nagy tömegben él a halastavak sekélyebb vizében, amiről esti koncertjei szolgálnak tanúbizonyságul.

A kecske-, tavi és kis vízbéka (*Rana esculenta komplex*) által alkotott (nem teljesen elkülönült) fajcsoport tagjai szintén nagy számban élnek a halastavakban és csatornában; az inkább pusztai gyepekre jellemző **barna ásóbéka** (*Pelobates fuscus*) alkalomszerűen gátakon is előfordul; a pettyes- (*Triturus vulgaris*) és a **dunai tarajosgőtével** (*Triturus dobrogicus*) már jóval ritkábban találkozhatunk a halastavaknál.

A hüllők mindkét hortobágyi képviselőjét rendszeresen szemügyre vehetjük a halastavaknál: a **mocsári teknős** (*Emys orbicularis*) kisebb számban minden halastóban előfordul, de a legkönnyebben talán a teleltető tavaknál és a Bivalyos-tónál figyelhető meg. A **vízisikló** (*Natrix natrix*) ellenben kifejezetten gyakori, amiről a vízben kígyózó példányainak gyakoriságáról és a „**békasíráások**” nagy száma alapján bizonyosodhatunk meg.

A kételtűekről és hüllőkről további érdekességeket tudhatnak meg a gát mentén elhelyezett interaktív tábláról.

4. FÜGGŐCINEGE TORONY (N47°36'48'' E021°04'20'')

A **Lucas Hoffman megállóban** (N47°36'48'' E021°04'23'') érdemes kicsit megpihenni és az interaktív táblák segítségével ismerkedni a halastavak halfaunájával.

A megállónál balra továbbhaladva a Függőcinege toronyhoz (N47°36'48'' E021°04'20'') jutunk, nevét a fűzfákon jellegzetes fészket építő **függőcinegéről** (*Remiz pendulinus*) kapta. A toronyba felmászva nagy kiterjedésű, viszonylag keskeny nádfallal rendelkező halastavakat láthatunk. A les közelében több nádban fészkelő énekesmadarat is megfigyelhetünk, költ itt a **fülemülesitke** (*Luscinia melanopogon*), a cserregő nádiposzáta (*Acrocephalus scirpaceus*), a nádirigó (*Acrocephalus arundinaceus*), a barkóscinege (*Panurus biarmicus*), valamint a tücsökciripeléshez hasonló énekű **nádi tücsökmadár** (*Locustella luscinioides*) is, melyekről további információkat olvashatnak a kihelyezett táblán.

A főgáton továbbhaladva többfelé pompázik egy sárga virágú növényfaj, a sárga nőszirm (*Iris pseudocorus*). A tápcsatorna mentén a tövenként elszórva nöövő virágkaca (*Butomus umbellatus*) rózsaszínes virágaiban gyönyörködhetünk.

A gátakat egy néhány méter széles, sűrű cserjesor szegélyezi, melyet az Észak-Amerikában őshonos, nálunk agresszív **özönnövény**ként számon tartott és ezért természetvédelmi problémát okozó gyalogakác (*Amorpha fruticosa*) alkot, ami az akáccal csak névrokonságban áll.

5. TÜNDÉRFÁTYOL TORONY (N47°37'16'' E021°04'33'')

A **Konrad Lorenz megálló**nál (N47°37'14'' E021°04'36'') a nagy madarászok nyomába eredvén a kiemelkedő etológus életéről tudunk meg néhány információt és a halastavi növény rengetegben mélyülhetünk el az interaktív játékok segítségével.

Itt a tápcsatornán átívelő hídon áthaladva jutunk a Tündérfátyol toronyhoz (N47°37'16'' E021°04'33''), ami a II-es és III-as tóra nyújt kilátást.

A nyári hónapokban a víz tetején ringó védett **tündérfátyol** (*Nymphoides peltata*) sárga virágaiból álló mezőkben gyönyörködhetünk. Ez a növényfaj nemcsak ritkasága miatt fontos a természetvédelem számára, de fontos táplálkozóterülete a récéknek és fészkelőhelye a búbos vöcsöknek (*Podiceps cristatus*), **kis vöcsök**nek (*Tachybaptus ruficollis*) és a szárcsának (*Fulica atra*). A sirályokkal rokon **fattyúszerkők** (*Chlydonias hybrida*) szintén a tündérfátyol lebegő mezőin építik fészektelepeiket.

A II-es tó szélesebb, a toronyhoz közel eső keleti nádszegélyében egyes években néhány tucatnyi párból álló **nagy kócsag** telep alakul ki. Fontos tudnivaló, hogy ez a madárfaj lett a természetvédelem címermadara, hiszen a hetvenes évek végén hazánk e kihalás szélére sodródott gémféléje néhány évtized leforgása alatt az egyik leggyakoribb gémfajjává vált. A Hortobágyon a nyolcvanas évek elejének néhány páras állománya az ezredfordulón már ezeröttszáz páras nagysággal büszkélkedhetett.

A II-es tó sűrű hínármezőin kiváló táplálkozóhelyet nyújt az összes, a Hortobágyon előforduló réce számára. Kis szerencsével a III-as tó gyékényszegélyében a **kis vízicsibével** (*Porzana parva*) is összefuthatunk.

6. IV. TÓ KILÁTÓPONT (N47°37'55'' E021°04'53'')

Utunk a IV-es tó mellett halad tovább, ahol Hortobágy legnagyobb vegyes **gémtelepe** található. Az út melletti földhalom tetejéről rálátunk a IV. és a VII. tóra. A korábban említett gémfajokon kívül **kis kárókatónák** (*Phalacrocorax pygmeus*) is költenek, melyhez alkalmanként 1-10 pár **batla** (*Plegadis falcinellus*) is csatlakozik. A **kanalasgémek** (*Platalea leucorodia*) jóval gyakrabban váltogatják költőtelepeik helyét. Ez az íbiszféle madár a negyvenes évek elején jelent meg a Hortobágyon költőfajként, és kisebb-nagyobb ingadozásokkal érte el a jelenlegi 250-400 páras állományát. Hosszú időn keresztül foglalták a kanalasgémek a VII-es tónak a toronyhoz közelebb eső nádszigetét, de volt telepük több éven át a XI-es tóban is. A IV-es tó parthoz közeli nyílt vízű tisztásain helyenként sűrű tömegben nő a **rucaöröm** (*Salvinia natans*), a kis békalencse (*Lemna minor*) és a fehér virágú békatutaj (*Hydrocharis morsus-ranae*) lebegő hínármezője, melyben szórványosan találhatóak meg a rovarevő közönséges rence (*Utricularia vulgaris*) egyes példányai. Emellett a tó rendszeres táplálkozóhelye a kis kárókatónának is. Ez,

a kárókatona kisebb fajrokon a több évtizedes kihagyás után elsőként a Hortobágyon kezdett el újra költöni hazánkban: a kilencvenes évek elején két párban. A hortobágyi állománya napjainkban eléri a 420-480 párt.

A kisvasút mentén továbbhaladva a **Peter Scott megálló**nál (N47°38'08'' E021°04'59'') egy gőzgéppel hajtott szivattyút láthatunk, amely a XX. század első feléből származik, a hortobágyi tógazdálkodás kezdetének tanúja. A halastavak ellátását a Tiszától érkező 24 km hosszú csatorna biztosította, amelyet a Tisza kis vízállása esetén szivattyúkkal tápláltak. A vízzel való takarékoskodás miatt és a kisebb tavakban a megfelelő vízmozgás biztosítása érdekében a tógazdaságon belül a vizet ilyen gőzgéppel hajtott szivattyúk mozgatták. A Keleti- majd a Nyugati-főcsatorna megépítésével az 1960-as évektől a Tisza vize gravitációsan jut el a halastavakba, a szivattyúkat leállították. Ma már csak ez az egy régi darab emlékeztet a tó egykori működésére.

7. FATTYÚSZERKŐ TORONY (N47°38'20'' E021°05'05'')

A VI-os tó oldalában található Fattyúszerkő toronyból (N47°38'20'' E021°05'05'') mind az V-ös, mind a VI-os tóra kiváló rálátás adódik.

A korábban halastóként használt 125 hektár kiterjedésű, erősen elnádásodott, gyékényesedett V-ös tó, illetve a múltban halastóként használt „kis IV”-es tó gát és csatornarendszerét a „*Legelőtavak élőhelykezelése a Hortobágyon*” című természetvédelmi LIFE projekt keretében megszüntették, így a két terület integrálódott a környező pusztába, ezáltal jelentősen javult az eredeti vízgyűjtőterület természetességi állapota. A gátak és csatornák megszüntetése után lehetővé vált a fenntartható magas intenzitású legeltetés, főképp bivalyokkal. A kialakult természetes élőhelymozaikok változatos parti- és vízimadár közösségnek adnak otthont.

Feltöltött állapotban a VI-os tavon egyes években a tündérfátyol mezőkön a száz páras nagyságot meghaladó **fattyúszerkőtelepek** is kialakulnak.

Az VI-os tó az egyik legkiválóbb **cigányréce** (*Aythya nyroca*) élőhely a Hortobágyi-halastavakon: április és szeptember között folyamatosan megfigyelhetjük itt a világszerte veszélyeztetett récefaj kisebb csapatait.

A lecsapolt, lehalászás alatt álló halastavak különös jelentőséggel bírnak a madárvonulás szempontjából. Az ilyenkor a felszínre kerülő iszaprétegben temérdek gerinctelen állat – főként árvaszúnyog (*Chironomidae*) lárva – hemzseg, amely fő tápláléka a sokszor ezres tömegben átvonuló partimadaraknak. Tavasszal a **pajzsoscankó** (*Philomachus*

pugnax) és a **nagy goda** (*Limosa limosa*), ősszel pedig a **nagy póling** (*Numenius arquata*) és a **sárszalonna** (*Gallinago gallinago*) vonul át a Hortobágyon nagy tömegekben. Emellett a sekély tócsákban hemzsegő apróbb halak terített asztalt kínálnak a sirályok olykor tízezres nagyságrendet elérő csapatainak. A csapolt tavak sekély vizű részeiben óriási tömegű plankton nyüzsög, ami több tíz kilométeres távolságból is magához csalogatja a kanalasgémek százait.

A gátakon továbbhaladva, elsősorban sáros vagy havas időben avatottabb szemlélő számára feltűnik, hogy milyen sűrűn láthatóak a **vidra** (*Lutra lutra*) csapásai. Bár a vidra állományának felmérése rendkívül nehézkes, a jelenlegi kutatások alapján e fokozottan védett menyétféle ragadozó erős magyar állományán belül is a hortobágyi halastavaknál különösen sok példány él, számukat 70-100 között becsüljük.

8. KENDERMAGOS RÉCE TORONY (N47°38'32'' E021°05'10'')

A névadó, **kendermagos réce** (*Anas strepera*) hazai récéink közül legjobban hasonlít a nem védett tőkés récére. Rendszeres, de kisszámú fészkelő Magyarországon. Ősszel és tavasszal jelentős számban vonul át Magyarországon, főleg állóvizeken pihen meg. Néhány példány minden évben áttelel. Európában a sérülékeny fajok közé tartozik, de hazai állománya kismértékben növekszik.

A VI-tóban található sziget otthont ad hazánk kevés sztyeppi sirály (*Larus cachinnans*) kolóniája közül az egyiknek, valamint a kopár részeken több tucatnyi **gulipán** (*Recurvirostra avosetta*), **küszvágó csér** (*Sterna hirundo*) kezdett el fészkelni **dankasirályokkal** (*Larus ridibundus*) vegyesen. A nemzeti park területén költő néhány pár **szerecsensirály** (*Larus melanocephalus*) szintén ezen szigetekeken telepedett meg.

A torony kiváló lehetőséget nyújt a vadludak megfigyelésére is, hiszen a halastavak március-áprilisi és október-novemberi időszakának egyik nagy látványossága a vadlúdvonulás. A tavon éjszakázó egyedek még pirkadatkor átrepülnek a szántókat, gyepeket magukba foglaló táplálkozóterületeikre. Ha ezen helyek közelében nem találnak egyéb biztonságos, nagy kiterjedésű ivóhelyet, általában a déli órákban visszaszállnak a tóra, majd néhány óra eltelte után visszatérnek táplálkozóhelyeikre. Éjszakázóhelyüket csak a sötétség leszállta, tipikusan a darvak beérkezése után foglalják el. A tavaszi mozgalmak során a ludak hortobágyi összlétszáma egyes években eléri a 200 ezret, míg ősszel ez a szám legfeljebb 50 ezerre rúg. Bár a madarak zömét a **nagy lilikek** (*Anser albifrons*) északról érkező tömegei alkotják, a csapatokat alaposan átnézve más lúdfajok egyedeit is megfigyelhetjük. Ritka, de rendszeres tagja a libacsapatoknak a szintén északról érkező **tundralúd** (*Anser serrirostris*). Az egyedüli hazánkban költő vadlúdfaj, a **nyári lúd** (*Anser anser*) nem minden esetben

mozog szorosan együtt a többi vadlúd fajjal. A nagy lilikhez nagyon hasonló megjelenésű a sérülékeny világállományú **kis lilik** (*Anser erythropus*) melynek európai költőállománya a kipusztulás szélére sodródott. A faj Skandináv költőállománya (mely jelen pillanatban alig haladja meg a 130 egyedet) korábban érkezik meg a Hortobágyra, mely a faj egyik legfontosabb európai pihenőhelye.

A libacsapatok ritka, de egyre nagyobb számban előforduló veszélyeztetett tagja a **vörösnyakú lúd** (*Branta ruficollis*), ami hazánkhoz legközelebb a Tajmír-félszigeten költ és zömmel a Fekete-tenger nyugati partvidékén telel.

9. KONDÁS NAGYTORONY (N47°38'51'' E021°05'18'')

A kisvasút végállomása a **Festetics Antal megálló** (N47°38'51'' E021°05'18''), ahol tájékoztató táblákon és interaktív táblák segítségével ismerhetjük meg a darvakat, a rétisasokat és betekintést nyerhetünk a tavak évszakos változásaiba.

Az állomás mellett található Kondás Nagytornyból lehetőségünk nyílik az V-ös legelőtő, valamint a névadó Kondás-tó zavartalan megfigyelésére. Ez a 470 hektáros tó a Hortobágyi-halastavak legnagyobb, és egyben a Hortobágy második legkiterjedtebb halastava. Építéskor még két különálló medencéből állt, de a tavak közgátja már évtizedekkel ezelőtt lepusztult.

Felszínét néhány természetes nádsziget mellett két mesterséges költősziget tarkítja. Nyári időszakban kiterjedt tündérfátyol mező borítja, melyet helyenként a sárga virágú vízitők (*Nuphar lutea*) és a védett, fehér virágú fehér tündérrózsa (*Nymphaea alba*) kisebb állományai kísérik. A tóban helyenként tömegesen nő a védett, hazánkban igen gyakori, de Nyugat-Európában veszélyeztetett **sulyom** (*Trapa natans*), melynek termése ehető, íze megsütve a gesztenyéhez hasonlít.

Szintén a kisvasút végállomásától indul egy pallósr, mely a Kondás-tó szélén halad el. A pallósr mentén három betekintő is található, ahonnan elsősorban a pallósr közelében található sziget életébe nyerhetünk betekintést.

A pallósrön végigsétálva (N47°38'47'' E021°05'32'') ismét a gátra érünk, ahol a vadludakról, partfutókról és a darvakról olvashatunk.

A Kondás-tó daruvonulásban betöltött szerepe európai hírű. A **darvak** (*Grus grus*) vonulásában a Hortobágy kiemelt jelentőséggel bír, hiszen – feltehetőleg a Fekete-tenger nyugati partvidékén haladó vonulási útvonal eltolódásának köszönhetően a nyolcvanas évek elején a még mintegy 3000-es összlétszámú vonulási csúcs a kilencvenes évek közepétől már 60-80 ezer között mozgott. Ezáltal a Hortobágy, ahol a hazánkön átvonuló darvak 95%-a jelenik meg, Európa egyik legjelentősebb, az úgynevezett „keleti vonulási útvonalnak” pedig legnagyobb állomásozó-helyévé vált. Ennek eredményeképpen választotta a Hortobágyi Nemzeti Park

Igazgatóság címermadarául a darut. A darvak napközben elsősorban a learatott kukoricatáblákon szedegetik az elhullott szemeket, naplemente tájkán pedig sekély vizű vizes élőhelyekre szállnak be éjszakázni, ahol a ragadozók nem tudják őket észrevétlenül megközelíteni. Ennél fogva a lecsapolás alatt álló, sekély vizű halastavak kiváló éjszakázóhelyet kínálnak számukra.

Közülük a Kondás-tó a legjelentősebb, szinte minden év őszén, a csúcsidőszakban a Hortobágyon megpihenő 80-130 ezer daru közül több tízezer éjszakázik itt. A Hortobágyon ősszel átvonuló darvak első nagyobb csapatai szeptember közepén jelennek meg, keveredve a még ivaréretlen, a nyarat nálunk töltő madarak mintegy ezres tömegével. A hidegfrontokkal

folyamatosan érkező darvak száma október végén lesz a legnagyobb, ami az első, tartósabb, kemény fagyok beköszöntével rohamosan csökken, majd decemberre már csak 1-2, elvonulni képtelen madár látható a pusztákon. Egyes

enyhe teleken azonban kisebb csapatok sikeresen áttelelnek. A hazánkon átvonuló, nemzetközi színes gyűrűs program eredményei alapján Finnországból és a Baltikumból érkező madarak jelenlegi tudásunk szerint Északkelet-Afrikában telelnek. Azonban az a jelenség, hogy kisebb csapatok már egy-egy januári, néhány napos enyhe időben megjelennek a Hortobágyon, arra utal, hogy egyes telelő csapatok a Földközi-tenger medencéjének északi részén maradnak. Bár a tavaszi vonulás első hulláma már február közepén áthalad hazánkon, a vonulás csúcsa március közepétől április harmadik hetéig tart. A tavaszi vonulás azonban más madárfajokhoz hasonlóan az őszinél jóval ütemesebb, hiszen a darvak ilyenkor igyekeznek minél hamarabb jó minőségű fészkelőhelyet találni. Az utolsó – feltehetőleg a legészakabbi fészkelőterületek felé igyekvő csapatok is eltűnnek május derekára. Ezután már csak az említett átnyaraló madarak kerül távcsővégre. Fontos megjegyezni, hogy a daru európai állománya az utóbbi két évtizedben jelentős erősödésnek indult mind az állomány nagyságot, mint az elterjedési területet tekintve. Így a Kárpátoktól északra, Lengyelország déli részén is, de attól közelebb, csehországi halastavak nádasaiban is költ már, 6-700 kilométerre innen. Ez előrevetíti annak lehetőségét, hogy a daru újra költjön hazánkban. Egyelőre azonban nászviselkedésre utaló jeleken kívül újabb fejleményekről nem számolhatunk be.

A pallósor végpontjától nyugat felé fordulva visszajutunk a Festetics Antal állomáshoz, ahonnan egyenes út vezet a kiindulási ponthoz.

A Hortobágyi-halastavak területén egyéb, madármegfigyelésre alkalmas tornyok is találhatók, amelyek nem tartoznak a tanösvényhez. Az összes torony meglátogatása egy egész napos túrát

jelent, ezért javasoljuk a túra előzetes, alapos tervezését. Távolságukat a füzetben ismertetett legközelebbi megállóhelyek távolságához képest adjuk meg.

További tornyok a tavak területén:

10. Rétisas torony (N47°38'20'' E021°06'01'')

A Kondás-tó pallósorának végpontjától keletre található. A vadlúdtömegek vonzzák a ragadozómadarakat is. A Hortobágyon átvonuló és telelő rétisasok gyakorta zaklatják a halastóra pihenni járó madarakat. A toronyból jó rálátás nyílik a Kondás-tó keleti szigetére is. Távolság a pallósor végállomásától: 1100 méter.

11. Kondás keleti torony (N47°39'21'' E021°06'41'')

A Kondás tó keleti gátjának északi részén található torony, melyről a Kis Kondásra Máta és Cserepes pusztákra látunk el keleti és északi irányba, míg nyugatra a Kondást látjuk.

12. Fűzfás torony (N47°38'02'' E021°05'35'')

A VI-os és VII-es tavak közötti gáton helyezkedik el. Hasonló fajok figyelhetők meg innen, mint a Fattyúszerkő és Mocsári teknős tornyokból. Távolság a Peter Scott állomástól: 750 méter.

13. VII-es keleti torony (N47°37'45'' E021°06'08'')

VII-es tó keleti gáton helyezkedik el. Hasonló fajok figyelhetők meg innen, mint a Fűzfás és Mocsári teknős tornyokból. Távolság a Peter Scott állomástól: 1900 méter.

14. Vidra torony (N47°37'27'' E021°05'58'')

A VII-es és VIII-as tavak közötti gát keleti oldalán helyezkedik el. A késő délelőtti, kora délutáni időszakban lehetőségünk nyílik a pusztán vadászgó ragadozómadarak megfigyelésére. Vörös vércsék és egerészölyvek (*Buteo buteo*) mellett ritkábban egy-egy hamvas rétihéját (*Circus pygargus*), pusztai ölyvet (*Buteo rufinus*), **kék vércsét** (*Falco tinnunculus*) és **kerecsensólymot** (*Falco cherrug*) is megfigyelhetünk. Távolság a főgátról indulva: 1600 méter.

15. Mocsári teknős torony (N47°37'04'' E021°05'22'')

A VIII-as és XI-es tavak közötti gáton helyezkedik el, megközelítése a Konrad Lorenz állomástól a VIII-as tó déli gátján lehetséges. A halastavak területén előforduló összes récefaj megfigyelhető innen a vonulási időszakban. Távolság a Konrad Lorenz állomástól 1100 méter.

16. Nyári lúd torony (N47°36'20'' E021°05'05'')

A XI-es tó déli gátján található, elsősorban lecsapolás során érdemes felkeresni. A tornyot a bivalyos tó villanypásztoránál keletre fordulva érhetjük el. A tornyon elhelyezett tábla betekintést nyújt a tömegsége előforduló madárvilágba. Távolság a Bivalyos-tó sarkától kb. 1200 méter.

KISLEXIKON (a szöveg zöld színnel és félkövérrel kiemelt fogalmak magyarázata):

extenzív halászat – a Hortobágyon alkalmazott extenzív haltenyésztési technológia során a halat három évig nevelik, ekkor éri el a 2-3 kg-os ún. piaci méretet. A helyben előállított ivadékokat már néhány napos korában, általában májusban néhány 10 ha-os halastavakba helyezik, ott nevelik október-novemberig, ekkor nagyobb tavakba helyezik őket. Itt a következő őszig vannak, ekkor lehalásszák, és átkerülnek a legnagyobb, több száz hektáros piaci tavakba, ahol nyár végére-őszre érik el az értékesítésre alkalmas méretet.

A Hortobágyi-halastó területén csak piaci halat nevelnek, az általános technológiától eltérő módon a halat két évig tartják, ekkor még nagyobbra, 4-5 kg-os méretűre fejlődik.

A halastavakon tenyésztett halak 70%-át a helyi tájfajtanak számító hortobágyi *tükrös ponty* (*Cyprinus carpio*), teszi ki.

A halak táplálékának legfontosabb része a tavakban képződő planktonon élő apró rákok, férgek, (*Daphnia*, *Tubifex*), és lárvák (*Chironomus*). Ez a magas fehérjetartalmú táplálék szükséges a jó minőségű, zsírszegény halhús előállításához. annak érdekében, hogy minél nagyobb mennyiség képződjön, a halastavakat istállótrágyával trágyázzák. A halak a gyorsabb növekedés érdekében a nyár folyamán gazdasági abrakot (búza, kukorica, rozs, stb.) is kapnak, ez a táplálékuk kb. 20 %-át adja.

A lehalásztás idején a tavak vizét leengedik, ekkor a hal a tó legmélyebb, a halágyba kerül, itt hálóval összehúzzák, szákkal kimerik és elszállítják. A lehalásztás után a visszatöltik a tavakat, és hallal újra telepítik.

Ramsari terület – a Ramsari egyezmény célja a vizes élőhelyek megőrzésének elősegítése, és az ehhez szükséges jogi, intézményi keretek megalapozása. Az általa létrehozott Nemzetközi jelentőségű vadvizek jegyzékében minden résztvevő állam legalább egy vadvizes területe szerepel.

Fontos Madárélőhely - a Fontos Madárélőhelyek olyan területek, amelyek megfelelnek a tudományosan megalapozott, nemzetközileg elfogadott kiválasztási kritériumoknak. A BirdLife International IBA koncepciójának biológiai alapja az, hogy sok madárfaj védelme hatékonyan biztosítható – legalábbis életciklusuk egy adott időszakában – a számukra kulcsfontosságú, meghatározott számú területek védelmén keresztül, ahol a madarak koncentrálnak. Az ilyen módon kiválasztott IBA területek a fajok egész elterjedési területét behálózó hálózatot hoznak létre. Az IBA hálózat létrehozását ezért a madárfajok fennmaradását az elterjedési területükön belül biztosító minimálisan szükséges intézkedésnek tekinthetjük.

Natura 2000-es terület – az Európai Unió által létrehozott összefüggő európai ökológiai hálózat, amely a közösségi jelentőségű természetes élőhelytípusok, vadon élő állat- és növényfajok védelmén keresztül biztosítja a biológiai sokféleség megővését és hozzájárul kedvező természetvédelmi helyzetük fenntartásához, illetve helyreállításához.

teleltető tó – a halastavakon tenyésztett és nevelt halakat a téli időszakban kisebb méretű teleltető tavakba helyezik, ahonnan tavasszal a nagyobb tavakba kerülnek a halak.

függőnyháló – a függőnyháló a legelterjedtebb madárfogó eszköz, amely a kis és kisebb-közepes méretű fajok tudományos célú befogására szolgál. A vékony szálból készült téglalap alakú hálót erősebb vezetősálakra fűzik fel, két végén rúd feszíti ki. A vezetősálakon lazán elhelyezkedő háló zsebeket alakít ki, melybe a hálónak repülő madár beleakad.

villanypásztor – az egyes háziállatok adott területen való tartására szolgál. A vezetékkel kialakított karámban magas feszültségű áram fut, mely érintése nem veszélyes, ellenben igen kellemetlen. Működése egyszerű, amikor az állat a földön áll, és hozzáér a karámvezetékhez, akkor záródik az áramkör, és ilyenkor áramütés éri.

békasírás – a békák akkor hallatják, amikor a vízisikló zsákmányul ejtette őket, de lenyelni még nem tudta)

gémtelep – több gémfaj együttes fészkelése esetén beszélünk gémtelepéről. A gémtelep nádban vagy fákön (erdőben) alakul ki. A gémtelepeken társfészkelőként a gém- és íbiszféléken kívül a kárókatonafélék is jelen lehetnek.

özönnövény – az idegenhonos fajok egy része hirtelen és tömegesen képes elterjedni, ezzel rövidebb-hosszabb időre felborítja a korábban kialakult ökológiai egyensúlyt. Hosszabb időtávon egy új egyensúlyi helyzet alakul ki, azonban addigra az özönnövények kiszoríthatnak őshonos fajokat, amelyek kihalhatnak.

Szöveg és szerkesztés: Zalai Tamás, Tar János, Koczka András, Szilágyiné Pusztai Dorottya, Dr. Kiss Marianna

Fotó: Szilágyi Attila, HNPI archívum

Reméljük, hasznosan töltötték idejüket és kellemesen érezték magukat tanösvényünkön!

A Hortobágyi Nemzeti Park munkatársai

Információ:

Hortobágyi Nemzeti Park Látogatóközpont 4071 Hortobágy, Petőfi tér 9.

Telefon: 06 52/589-000 e-mail: info@hnp.hu